

DAGENS FRÅGOR

Dag Hammarskjöld-professuren i internationell rätt

I samband med Dag Hammarskjölds bortgång har Lunds studentkår i en skrivelse till Konungen föreslagit inrättandet av en Dag Hammarskjöld-professur i internationell rätt vid Lunds universitet. — Ett liknande förslag har också framförts från Uppsala universitet. Juridiska fakulteten därstädes och Uppsala studentkår har nämligen föreslagit att till en redan tidigare beslutad professur i internationell rätt skulle knytas Dag Hammarskjölds namn.

I lundastudenternas skrivelse framhålls, att det är så mycket mera angeläget att knyta Dag Hammarskjölds namn till en professur i internationell rätt som denne under hela sin tid som generalsekreterare enträget och målmedvetet arbetat på att stärka den internationella rättens ställning för att härigenom få ett verkningsfullt medel att lösa mellanfolkliga tvister. Ett universitets möjligheter att verka för detta hammarskjöldska ideal är att utforska den internationella rätten och att vidareutveckla denna. I skrivelsen betonas vidare den internationella rättens historiska anknytning till Lunds universitet. Under universitetets första tid verkade nämligen där dåtidens främste folkrättsexpert, Samuel von Pufendorf. Genom att inrätta den föreslagna professuren skulle universitetet ånyo få möjlighet att göra en insats för att stärka den internationella rättens ställning.

De ifrågavarande framställningarna har mötts av ett positivt gensvar i pressen. De har sålunda understötts av ett flertal tidningar. Svenska Dagbladet erinrar om att förslaget att inrätta en Dag Hammarskjöld-professur i internationell rätt står i samklang med den nye universitetskanslerns uttalande efter utnämningen. Denne framhöll nämligen då betydelsen av förbättrade internationella förbindelser, vilket för universitetens del särskilt borde innebära intensifierad forskning på den internationella rättens område. Man borde enligt tidningen med hänsyn till den uppfattning, som den nye kanslern sålunda uttalat, förvänta snara och positiva åtgärder i denna fråga.

Denna förmodan blev bestyrkt, då kanslern den 16 oktober avgav sitt remissyttrande över lundastudenternas skrivelse. I yttrandet underströk kanslern angelägenheten av att ämnet internationell rätt blir företrätt genom professorer vid rikets samtliga juridiska fakulteter. Kanslern hemställde förty, att Kungl. Maj:t i 1962 års statsverksproposition måtte föreslå inrättandet av en professur i internationell rätt vid Lunds universitet från och med budgetåret 1963/1964. Kanslern hemställde vidare i sitt petitänskrande för Uppsala universitet om en professur i internationell rätt därstädes. I sin motivering framhöll därvid kanslern beträffande folkrättens ställning och betydelse följande. Motsättningarna mellan de västeuropeiskt orienterade staterna samt de s. k. folkdemokratierna och det nya element,

som de självständigblivna kolonialområdena utgör i det internationella umgänget, har väsentligt raserat den enhetlighet i civilisation och rättsuppfattning, som varit den tidigare folkrettens grund. Den pågående utvecklingen har ökat den internationella rättens betydelse för de praktiskt verksamma juristerna genom att kommunikationerna och handelsförbindelserna mellan länderna blivit allt livligare.

Frågan om professurens namn ansåg kanslern böra prövas i ett större sammanhang. Tidigare hade nämligen enskild persons namn endast knutits till donationsprofessurer. Goda skäl hade dock, enligt kanslern, anförts för tanken att i de aktuella fallen frångå denna linje. — I anledning av detta yttrande har Lunds studentkår i en senare skrivelse understrukt vikt av att professuren erhåller Dag Hammarskjölds namn. Härigenom skulle genom blotta namngivningen anges inriktningen av den föreslagna folkrättsliga forskningen. Huvudsyftet med professuren borde vara att söka utforma och vidareutveckla den folkrätt som erfordras för att på rättslig väg lösa mellanfolkliga tvister. Det vore av största vikt, att med nuvarande skarpa motsatsställning mellan olika block tillfälle funnes, att i ett neutralt land bedriva forskning inom bland annat denna del av folkrätten. Enligt studentkårens uppfattning är det av synnerlig betydelse för att professuren skall kunna fylla sin uppgift, att densamma erhåller Dag Hammarskjölds namn.

Det är glädjande att finna att universitetskanslern visat ett så positivt intresse för denna fråga, och det är att hoppas att statsmakterna vid den kommande behandlingen av ärendet skall visa lika stor framsynthet. Det är nämligen synnerligen angeläget, att ämnet internationell rätt finnes före-

trätt vid samtliga våra universitet. Härfor talar redan den föreskrivna riksgiltigheten för tentamina och andra kunskapsprov. Härtill kommer behovet av aktiv grundforskning på den internationella rättens område. Hittills har denna forskning hos oss varit försummad. Detta är att beklaga med hänsyn till att det för en liten stat som Sverige är angeläget att städse ha tillgång till en på vetenskaplig forskning grundad aktuell folkrättslig kunskap.

Den polska kyrkostriden

Det har funnits, och finns, en tendens på många håll att tro att Polen är ett mindre kommunistiskt land än de övriga satellitstaterna. Särskilt i För-enta Staterna tycks man ha hängivit sig åt vissa förhoppningar. Ända tills helt nyligen har sålunda Polen fått amerikanska lån, något som ställt landet i klass med Jugoslavien, som man i USA i någon mån trott sig kunna köpa till mindre kommunistvänlighet. I fråga om Jugoslavien torde illusionerna ha skingrats i och med den avslöjande neutralistkongressen i Belgrad. Vad beträffar Polen är det rena naiviteten att t. ex. spekulera i att Gomulka inte skulle vara kommunist.

Sant är att utvecklingen i Polen inte har gått lika långt som i Sovjetunionen. I Polen existerar sålunda ännu den katolska kyrkan, och den är inte förslavad som den ortodoxa i Ryssland. Men motsättningarna mellan stat och kyrka är stora. Polen var och är i hög grad ett katolskt land. För en kommunistisk diktaturregim är det emellertid i längden olidligt att bredvid sig ha en annan makt med pretentioner på att få utöva ett direkt inflytande på folket. Den katolska kyrkan erkänner dessutom sitt andliga överhuvud i Rom och inte i Moskva.

Kyrkostriden — och till en viss grad kan man tala om kyrkoförföljelserna — i Polen har många olika aspekter. Den senaste utvecklingen sammanhänger med religionsundervisningen. Den 15 juli i år antogs i sejmen en lag som bl. a. förbjöd religionsundervisning i skolorna. Beslutet behöver i och för sig inte innebära annat än att staten fastställer vad som får förekomma på skolschemat och överlämnar till hemmen och kyrkan att sköta barnens övriga, i detta fallet religiösa fostran. Men den 19 augusti synes regeringen ha gått ett steg vidare och i anslutning till lagen den 15 juli ha utfärdat regler också för den kyrkliga ungdomsverksamheten. Religionsundervisning utanför skolan får nu bedrivas högst 2 timmar i veckan. Den måste företagas i särskilt inredda lokaler. Lärarna skall godkännas av myndigheterna varvid de som tillhöra religiösa ordnar inte får komma ifråga. Viss registrering av undervisningen skall ske etc. Vilka rika tillfällen till trakasserier från myndigheternas sida som härmed öppnar sig kan man lätt inse. Lokalfrågan är därvid typisk. Man tillåter inte religionslärarna att använda skolbyggnaderna utan kräver att andra lokaler omedelbart skall finnas färdiga. Då så ej är fallet, blir undervisningen olaglig.

De katolska biskoparna, omkring 30 stycken, sammanträdde i slutet av augusti i Breslau. Resultatet av deras diskussioner föreligger i ett herdabrev med protester. I början av september hade »Trybuna Ludu» så en artikel med innehåll, att nu sökte återigen vissa biskopar att förmå det lägre prästerskapet att handla mot lagen. »Patriotiska föräldrar» borde, liksom skolmyndigheterna, se till att de inte hade framgång i sina försök. »Samvetsfriheten» måste skyddas. Givetvis frågar ingen kommunist efter

andras samveten. Vad som händer i Polen är att det kommunistiska partiet utnyttjar de statliga organen för att under täckmantel av intresse för en »objektiv» undervisning försöka strypa både kyrkans och hemmens vilja och förmåga att ge barn och ungdom kunskap om kristen ideologi. I stället fortsätter, inom skolans ram och utan hänsyn till objektiviteten, försöken att indoktrinera ungdomen med kommunistiska läror. Det är glädjande och uppmuntrande att kunna konstatera, hur svår den uppgiften tycks vara i länder som Polen och Östtyskland, där en västerländsk tradition ännu finns levande kvar.

En röd-grön skattemanöver

Det kom väl som en glad överraskning för många medborgare, när herrarna Sträng och Hedlund plötsligt framträdde med beskedet, att de tillsammans räknat ut, att de skulle kunna ge det svenska folket en skattesänkning i present. Ser man närmare på förslaget finns det dock anledning till kritiska reflektioner, framför allt för det sätt på vilket förslaget kommit fram och presenterats.

Meningen är först och främst att avskaffa dyrortsgraderingen. De statliga och kommunala ortsavdragen blir desamma i alla kommuner och höjs dessutom till 4 500 kronor för gifta och 2 250 kronor för ogifta. Den statliga inkomstskatten görs proportionell upp till 20 000 resp. 10 000 kronor, och marginalskatten minskas vid inkomster mellan 14 000 och 30 000 kronor, resp. 7 000 och 27 000 kronor, men bibehålls enligt nu gällande höga progressivitet vid inkomster därutöver. Vidare sker en viss höjning för den s. k. tudelningsgränsen för sambeskattningen och borttages folkpensions- och sjukvårdsförsäkringsavgifterna för inkomster upp till 2 400 kro-

nor. Detta allt medför enligt beräkningarna en minskning av den statliga beskattningen med 825 mkr. Så långt är nästan allt gott och väl, men som vanligt tar man igen med ena handen vad man givit med den andra och väl det. Omsättningsskatten höjs från 4 till 6%, vilket ger 940 mkr., och dessutom skärps beskattningen på bensin och motorbrännolja med 140 mkr. Skatteintäkterna under de sistnämnda huvudtitlarna ökas således med 1 080 mkr. Resultatet blir således en *nettoökning* av beskattningen och därmed av statsinkomsterna med 225 mkr.

Vad kommunerna beträffar skulle ortsavdragsreformen ha medfört en inkomstminskning av 270 mkr., men detta belopp kommer att ersättas av staten, varjämte ersättningen till skattetyngda kommuner ökas med 30 mkr. I samband med höjningen av omsättningsskatten får staten en ytterligare utgiftstegring å 40 mkr. Vidare föreslås — såsom kompensation för omsättningsskattehöjningen — en förbättring av folkpensionerna med nya indextillägg å tillhoppa 40 mkr. och en höjning av barnbidragen till 550 kr. per år, vilket drar en kostnad av 175 mkr. De sammanlagda utgiftsökningarna uppgår således till 550 mkr. Drages därifrån den ovan angivna nettoökningen av statsinkomsterna å 255 mkr., uppkommer en merbelastning å statsverket av sammanlagt 300 mkr.

Totalt sett innebär förslaget således inte någon skattesänkning utan endast ett ersättande av vissa direkta skatter med skärpt indirekt beskattning. Merbelastningen på statskassan hänför sig praktiskt taget helt till de utgiftsökningar som sammanhänger med ökningen av statens egna kostnader för omsättningsskatten samt med förbättringen av folkpensionerna och barnbidragen.

Det märkliga med detta förslag, som

är avsett att träda i kraft redan den 1 januari 1962, är något annat. Det har lagts fram mindre än ett halvt år efter det att riksstaten antagits för det löpande budgetåret, och utan att några som helst uppgifter presenterats rörande statsverkets tillstånd och behov. Den statsfinansiella ställningen är sannolikt sådan, att den direkta beskattningen kan sänkas utan någon kompenserande höjning av omsättningsskatten. Men detta är tydligen något som förslagsställarna vill undanhålla riksdagen och i varje fall allmänheten. Särskilt mot skärpningen av beskattningen på motorbränslen finns det anledning till allvarliga invändningar. Den kommer uppenbarligen att öka kostnaderna för produktionen och därmed verka prishöjande.

Det är en kuriös motivering som presteras för höjningen av skatterna på motorbränslen. Finansministern tycker inte att det bör ifrågakomma att bensin och motorbrännolja vid höjningen av omsättningsskatten »förbilligas relativt sett ännu mera i förhållande till den varubeskattade konsumtionen». Det skulle med andra ord finnas ett nödvändigt sammanhang mellan skatterna på motorbränslen och omsättningsskatten. Detta är naturligtvis nonsens. Resonemangets orimlighet framträder tydligt mot bakgrund av att finansministern förut inte dragit sig för att vidtaga mycket avsevärda skärpningar av beskattningen på motorbrännolja såsom en speciell åtgärd fullkomligt oberoende av beskattningen i övrigt.

Oavsett vilken ståndpunkt vi tar till förslaget om den nu ifrågasatta ganska betydande omläggningen av vårt skattesystem, är det uppseendeväckande, att frågan nu tagits upp, trots att den är föremål för en stor pågående utredning, och trots att icke någon del av förslaget gjorts till föremål ens för sedvanlig remissbehandling.

För skattebetalarna på landsbygden är det förvisso angenämt med en avsevärd lindring av kommunalbeskattningen, men nog borde det ha varit på sin plats att genom en ordentlig utredning få konstaterat, huruvida en utjämning av levnadskostnaderna mellan olika kommuner nu har fortskridit så långt att en fullständig avveckling av dyrortsgrupperingen är befogad. Den pågående skatteberedningen sysslar bland annat med just detta problem och skulle, enligt finansministerns besked i våras, redovisa sina överväganden redan nästa år! Hela den nu ifrågavarande skatteaktionen har onekligen betänkliga drag av godtycklighet.

Detta understryks ytterligare genom det sätt på vilket propositionen har kommit till, nämligen efter hemliga förhandlingar mellan regeringen och centerpartiet. Låt vara att därigenom förslagens antagande blivit på förhand garanterat, men det betyder också, med hänsyn till den bristfälliga utredningen på flera punkter, att det icke av riksdagen kan underkastas erforderlig sakbehandling. Att riksdagen då och då nonchaleras har vi väl fått bevittna förut, men att det sker på ett så ostentativt sätt som nu har hittills inte varit vanligt. För centerpartiet, som numera till och med hjälper regeringen att skriva dess propositioner blir det svårt att i fortsättningen upprätthålla ens skenet av att vara ett oppositionsparti.

Staten och folkbildningsverksamheten

Det innehållsrika förslag, som 1960 års folkbildningsutredning under landshövding Gösta Elfving ledning i höst överlämnat till statsrådet Edenman, inrymmer en rad förslag. Man vill rationalisera och förenkla statsbidragsgivningen, stödja kvalitetssträ-

vandena och ge bättre möjligheter för folkbildningsorganisationerna att anpassa sin verksamhet efter samhällsutvecklingen. Även om man kan diskutera beredningens förslag till bidragsfördelning åt studiecirkelverksamheten — på den punkten har en av ledamöterna, studierektor Henry Jarild, reserverat sig — finns det ändå anledning att glädja sig över beredningens positiva inställning till folkbildningsverksamheten. Det fria och frivilliga bildningsarbetet är av utomordentlig betydelse för det kulturella framåtskridandet i vårt land, framhåller den bl. a.

Intressanta är de undersökningar som utförts och nu redovisas i utredningen. De bekräftar det redan kända faktum att föreläsningsverksamheten går tillbaka, medan studieförbundens verksamhet går framåt. Alldeles särskilt gäller detta studiecirkelverksamheten, som nästan tredubblats under de senaste tio åren.

När det gäller de ämnen som dominerar, skiljer sig föreläsningarna mycket från studiecirkelarna. Ämnet geografi intar sålunda en dominerande plats i föreläsningslokalerna och där efter följer naturvetenskap, sång, folklivsforskning och historia (6-7% av samtliga föreläsningar).

I studiecirkelarna är ämnesvalet ett annat. Där har språk och estetiska ämnen — särskilt sång och musik — en framträdande plats. Medan samhälls- och rättsvetenskap intar en ytterst blygsam plats på föreläsningsprogrammen, har detta ämne gjort en snabb framryckning i studiecirkelarna på de allra sista åren. I ämnet historia förekommer däremot mycket få studiecirkel (160 1958/1959 mot 11 465 i samhälls- och rättsvetenskap). Beredningen anser att dessa siffror är bevis på att deltagarna i första hand vill ägna sig åt dagens och morgondagens samhällsfrågor, men de märk-

